

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Gynaikes, Mulieres: Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma (FCT-21-16887)	
La dona a la Roma antiga	
Feines Femenines a la roma antiga	
Autoria: Manel García Sánchez	
	
<p>Venedora de verdures, segle II; Òstia, Museu Ostiense. Fotografia de Natalie Kampen)</p>	
Font	Traducció
FEINES DEL CAMP	
<p><i>uilica (CIL III, 2118; X, 8076)</i></p> <p><i>mater domnipredia (CIL VI, 3482)</i></p> <p><i>Val. Maxima mater domnipredia Val. Dulcissima filia que vixit annis XXXVI, men. II, D. XII in prodiis suis masse Mandela nc Sepretorm Hercules ques</i></p>	<p>majordoma o grangera</p>

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

<p><i>Valèria M`xima, granger, la m`s estimada filla de Val`ria, qui va viure 36 anys, 2 mesos, 12 dies, a la seva granja al districte de Mandela en el recinte d'Her`cles, descansi en pau (CIL VI, 3482)</i></p>	
<p>[142] Vilici officia quae sunt, quae dominus praecepit, ea omnia quae in fundo fieri oportet quaeque emi pararique oportet, quo modoque cibaria, vestimenta familiae dari oportet, eadem uti curet faciatque moneo dominoque dicto audiens sit. Hoc amplius, quo modo vilicam uti oportet et quo modo eae imperari oportet, uti adventu domini quae opus sunt parentur curenturque diligenter.</p> <p>[143] Vilicae quae sunt officia curato faciat; si eam tibi dederit dominus uxorem, esto contentus; ea te metuat facito; ne nimium luxuriosa siet; vicinas aliasque mulieres quam minimum utatur neve domum neve ad sese recipiat; ad coenam ne quo eat neve ambulatrix siet; rem divinam ni faciat neve mandet qui pro ea faciat iniussu domini aut dominae: scito dominum pro tota familia rem divinam facere. Munda siet: villam conversam mundeque habeat; focum purum circumversum cotidie, priusquam cubitum eat, habeat. Kal., Idibus, Nonis, festus dies cum erit, coronam in focum indat, per eosdemque dies lari familiari pro copia supplicet. Cibum tibi et familiae curet uti coctum habeat. Gallinas multas et ova uti habeat. Pira arida, sorba, ficos, uvas passas, sorba in sapa et piras et uvas in doliis et mala struthea, uvas in vinaciis et in urceis in terra obrutas et nuces</p>	<p>CXLII. <i>Quins s`n els deures del majordom. Les coses imprevistes a l'amo, tot all` que en el predi ha d'`sset fet i all` que ha d'`sset comprat i parat, com cal que siguin donats queviures i vestits a la fam`lia, tot aix` l'exhort que ho faci amb cura, i que sigui obedient a l'ordre de l'amo. I aix` m`s: que tingui esment de com cal comportar-se amb la majordoma (ulica), i com cal donar-li ordres, per tal que a la vinguda de l'amo tot all` que cal sigui preparat i ordenat amb dilig`ncia.</i> CXLIII. [1] <i>Els deures que s`n de la majordoma, tingues esment que els compleixi. Si l'amo te l'ha donada per muller, estigues content amb ella: fes que et temi; que no sigui massa despenedora (luxuriosa). No amiguegi amb ve`nes i altres dones, ni les admeti a casa ni a enraonia: no vagi de platxeri enlloc ni sigui passejadora. No faci ni mani fer per ella servei div` sense manament de l'amo o de la mestressa (domina): s`pigues que l'amo fa sacrifici als d`us per tota la fam`lia.</i> [2] <i>Sigui neta: meni la casa escombrada i polidament; deixi el fogar endre`at i repassat cada dia abans d'anar-se'n al llit. A les calendes, idus, nones, quan ser` dia de festa, adorni el fogar amb corona, i en tals dies pregui, segons el lleure, al Lar familiar. Curi de tenir cuit el menjar per a tu i la fam`lia.</i> [3] <i>Que tingui moltes gallines i ous. Desi peres pansides, serves,</i></p>

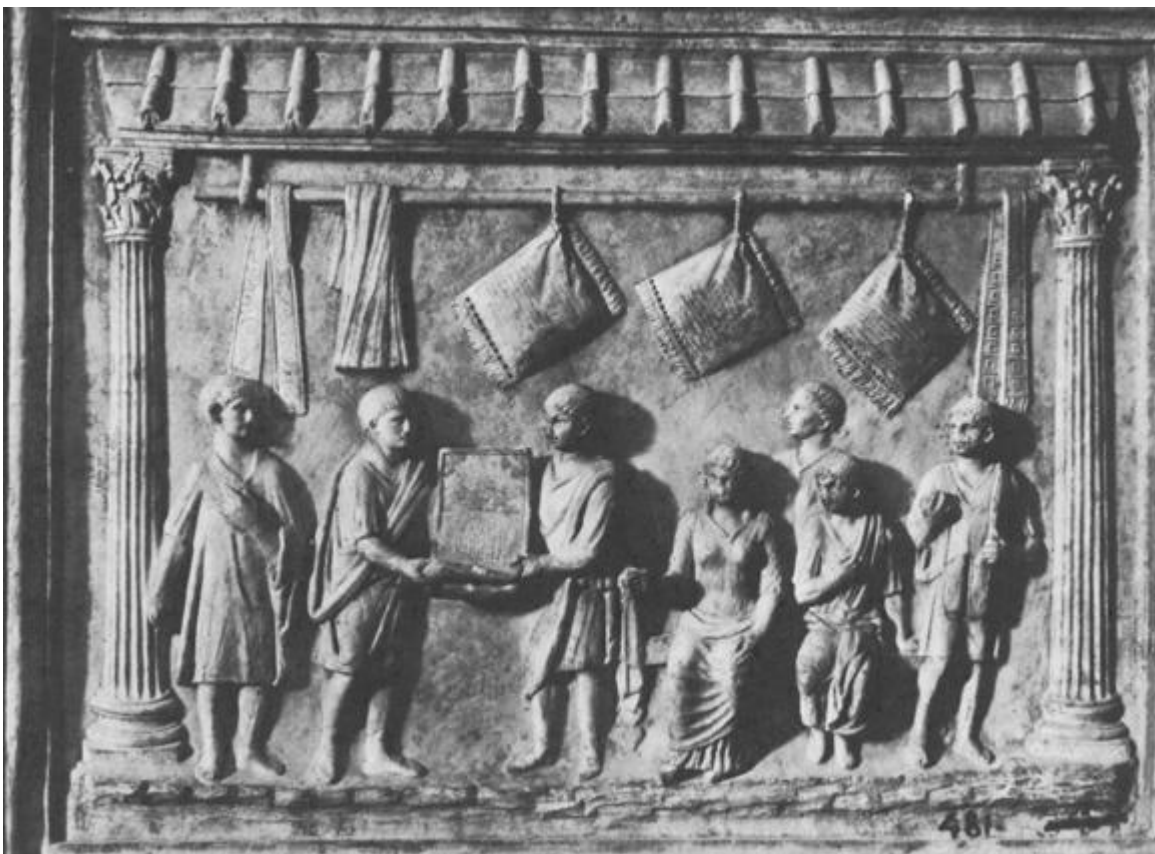

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

<p>Praenestinas recentes in urceo in terra obrutas habeat. Mala Scantiana in doliis et alia quae condi solent et silvatica, haec omnia quotannis diligenter uti condita habeat. Farinam bonam et far suptile sciat facere.</p>	<p><i>figues seques, panses, serves en arrop, i peres i raïms en tines, i nous prenestines fresques tapades de terra dins pot; codonyes en tina i altra fruita que es sol guardar i silvestre, de tota en tingui estotjada tot l'any diligentment. Sàpiga fer bona farina i treure'n la flor (Marc Porci Cató, D'Agricolia CXLII-CXLIII. (Traducció de Salvador Galmés, Barcelona, FBM, 1927).</i></p>
INDÚSTRIA I OFICIS	
<p><i>officinatrix (CIL VI, 9715)</i></p>	<p>artesana o mestressa d'un obrador</p>
Confecció de vestits i indústria tèxtil	
<i>Casta fuit, domum seruavit, lanam fecit (CIL I, 1007).</i>	
<p>Quasillaria (CIL VI, 6339; APULEU, L'ase d'or, 9, 5-6)</p>	<p>filadora</p>
<p><i>Hic sita est Amymone Marci optima et pulcherrima, lanifica, pia, pudica, frugi, casta, domiseda (CIL VI, 11602; ILS 8402).</i></p>	<p><i>Aquí reposa Amímone, muller de Marc, exemplar i bellíssima, filadora, pia, púdica, honesta, casta, aquella que té cura de la casa (ILS 8402).</i></p>

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

(Botiga de coixins, mitjans segle I; Florència, Uffizi, inv. nº 313; Fotografia Alinari 29357)

<i>aurinatrix</i> (CIL VI, 9213)	filadora amb or
<i>vestiaria</i> o <i>vestifica</i> (CIL VI, 5206d; 10072)	modista o costurera
<i>lanipenda</i> (CIL VI, 9496; IX, 3157; Digest 24, 1, 31pr)	pesadora i venedora de llana
<i>uestiaria</i> (CIL VI, 8557)	marxant de roba

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

<p><i>lanifica</i> (CIL VI, 10230) <i>lanaria</i> <i>textrix</i> (CIL VI, 6362)</p>	<p>Llanera, filadora, teixidora</p> <p>(<i>lanifica</i> Trosia Hilara, finals segle II a. C., inicis segle I a. C.; Aquilèia. Fotografia de Monica Chiabà; <i>InscrAq</i> 69)</p>
<p><i>sarcinatrix</i> (CIL V, 2542; IX, 5437; X, 810) CIL VI, 9882: Lisis l'apedaçadora de vestits / va viure 18 anys / va ser frugal i modesta (<i>Lysis sarcinatrix / vixit annos XIIX / Frugi pudens</i>)</p>	<p>apedaçadora o fabricant d'estopa batanera</p>
<p><i>linaria</i> (CIL V, 5923) <i>lintearia</i> (CIL II, 4318a)</p>	<p>treballadora del lli</p>
<p><i>auri uestrix</i></p>	<p>venedora de vestits brodats amb fil d'or</p>

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Sellia Epyre de Sacra Via auri vestrix (CIL VI, 9214)

sericaria o sericaria (CIL VI, 9892)

venedora de seda

venedora o fabricant de porpra

purpuraria (CIL XI, 6604)
(CIL VI, 37820; Actes dels Apòstols 16, 14)

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

	(<i>Purpuraria</i> Mursionia Prima; Mevaniola. Fotografia de Daniela Pupillo)
Sabateria	
<i>sutrix</i> (CIL V, 5927; XIV, 4698)	
	sabatera
(<i>Sutrix</i> Septimiae Stratonice; Òstia: CIL XIV, 4698; fotografia de Natalie Kampen)	
Fabricació de vidre	
<i>vitriaria/vitriaria?</i>	fabricant de vidre
	

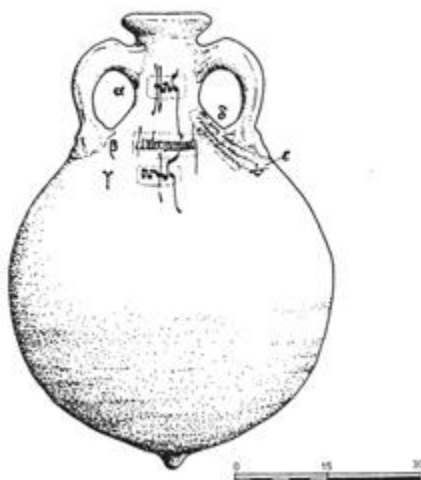

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

	(<i>vittraria</i> Sentia Secunda; Linz, Àustria; Fotografia de E. M. Stern)
Terrissaira o venedora de vasos	
<i>lagunara</i> (CIL VI, 9488)	venedora de vasos
<i>tesseraria lignaria</i> (CIL V, 7044)	fabricant de tesselles de fusta
<i>calcaria</i> (ILS 7663)	fabricant de calç
<i>lateraria?</i> (CIL XV, 263; 264) El terme s'utilitza per referir-se a una bòvila o <i>figlina</i>	fabricant totxos i teules
	(<i>lateres signati</i> de Minatia, finals segle I a. C., inics s. I; Venosa, Apúlia. Fotografies de Marcella Chelotti)
Propietàries d'un taller d'àmfores	
<p>Existeixen noms de dones en àmfores d'oli Dressel 20 procedents de la Bètica, confirmant aquesta troballa la implicació de les dones en la producció i el comerç d'oli bètic. Pertanyen a diferents classes socials (llibertes i membres de la classe senatorial) i la majoria van viure entre el segle II i el III. Com és comú a l'època imperial, aquestes figures femenines no tenen <i>praenomen</i>, sinó tan sols <i>nomen</i> i <i>cognomen</i>.</p> <p>A una inscripció de Roma (AE 1973, 71) es parla d'una dona, de la qual hem perdut el nom, qualificada com <i>negotiatrix olearia ex provincia Baetica item vini</i>.</p>	

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

S'han trobat cinc noms de dona en segells d'àmfora, com en un segell de meitat del segle III, provinent del mont [Testaccio](#), a Roma, on podem llegir *II IUNI MELISSI et MELISSE* (CIL VI, 2967). Tres d'aquests noms són d'origen grec (Melissa, Cytonis i Zòsima) i dos llatins (Terentiana i Urbica). De vegades, en els *tituli picti beta*, relatius als personatges implicats en la comercialització del producte (*naucularii*), com la Cornèlia Plàcida (CIL VI, 3845-47) del Testaccio (*CORNELIAE Q F PLACIDAE*), *naucularia* de l'any 191 i potser filla d'un senador de la família gaditana dels *Cornelii*. Finalment, d'altres dones apareixen en els *tituli picti delta*, relatius al control fiscal (amb datació consular), i que segurament ens informen sobre dones propietàries de *fundi oleari*, com, entre d'altres, la Lucrècia Firmana, de l'any 147, la Semprònia, del 161, o la Paula del 153 (CIL XV, 4273).

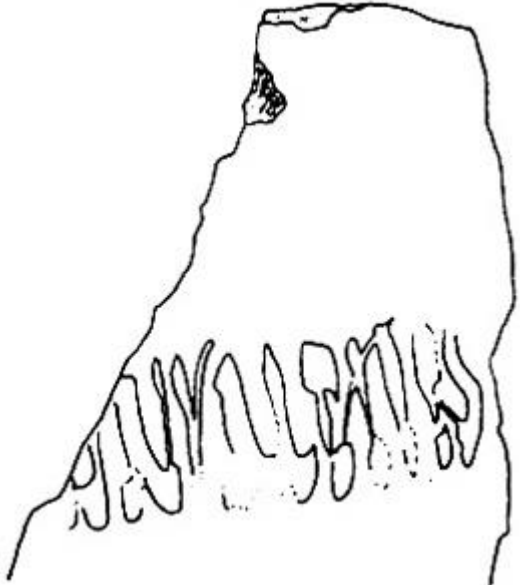

Segell de Melissa; Chesterholm (Vindolanda), Bardon Mill, Regne Unit (CEIPAC 18718)

Augst, Suïssa, (CEIPAC 7529)
 Segell: IIIVNMELISSIETMELISSE
 Conservació: |I'I'VN·M^ELISSI| / |E'TMELISSE (hedera)|

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

<p>Segell: IIIVNMELISSIETMELISSE Conservació: -IVNI(ME)LISSI] / ETMELISSE]</p> <p><i>Titulus pictus</i> beta amb el nom en genitiu NYMPHES (Almeida 1979, nº 95, any 149)</p>	 <p><i>Titulus pictus</i> delta amb el nom <i>Aeliae Marcianae</i> (derelicte Saint-Gervaise 3, Liou 1980, nº 9)</p>
Metal·lúrgia	
<i>clavaria</i> (CIL V, 7023)	fabricant o venedora de clavilles
<i>plumbaria</i> (CIL III, 2117; XV, 7564)	venedora de plom o plomaira
<i>bractearia</i> o <i>brattiaría</i> (CIL VI, 6939; 9211)	fabricant de fulles d'or
El món del comerç	

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Venedora d'aviram a Òstia (finals s. II, Museu Ostiense, inv. 134)

Venedores de comestibles

tostrix (CIL VI, 9941)

rostidora

(Carnissera?, 1/2 segle II; Roma, Trastevere; Dresde, Skulpturensammlung inv. No ZV44; Fotografia DAInst. neg. 62.1412)

furnaria (CIL VIII, 24678; IX, 4721)

venedora de pa o fornera

halicaria (CIL IV, 4000)

venedora de pastissos

fabaria (CIL III, 153; 6672)

venedora de faves

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

(Venedora de verduras, segle II; Òstia, Museu Ostiense. Fotografia de Natalie Kampen)

piscatrix (CIL VI, 9801)

peixatera

porcinaria (CIL V, 8706)

cansaladera

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

	(Ara de Gal·la dedicada a la seva família, on figuren la mare, el pare, un nebot i el seu germà; Concòrdia. Fotografia de Daniela Pupillo)
Preparació d'aliments: les tavernes	
<i>furnaria</i> (CIL VIII, 24678)	fornera
<i>vinaria, hospita, popa o popinaria</i> (CIL IV, 1819; VI, 1819; XIII, 10018, 7; XIV, 5424; XIV, 3709; Digest 33, 7, 12, 5)	cuinera, encarregada de cuina o encarregada d'una taverna
<p>(<i>Popinaria</i>, segle III. Potser una dona oriental egípcia o síria, habituals com a cambreses a les tavernes; Òstia, Museu Ostiense. Sarcòfag amb escena de port i taverna, Isola Sacra. Fotografia de Natalie Kampen)</p>	
Empresàries	
<i>mercatrrix, negotiatrix</i> (CIL XII, 4496; Digest 34, 2, 32, 4): el terme acostuma a anar acompanyat del nom de la mercaderia (CIL VI, 9683: <i>negotiatrix frumentaria et leguminaria</i>). Quan no és així fa referència al comerç de cereals, sovint també de vi i oli (CIL XV, 3691; 3729; 3845-7)	comerçant, dona de negocis
<i>vinaria</i> (CIL IV, 1819)	comerçant de vi
<i>naicularia</i> (SUETONI, <i>Claudi</i> , 18-19)	armadora
<i>conductrix</i> (CIL X, 8076)	empresaria
<i>resinaria</i> (CIL VI, 9855)	fabricant o venedora de resina
<i>unguentaria</i> (CIL VI, 10006)	venedora de perfums

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

	 <p data-bbox="846 1415 1360 1478">(Dona vessant perfum, Roma, Museu de les Termes. Fotografia de Danielle Gourevitch)</p>
<p data-bbox="358 1482 675 1516"><i>margaritaria</i> (CIL VI, 5972)</p>	<p data-bbox="980 1482 1224 1516">venedora de perles</p>
<p data-bbox="370 1524 664 1558"><i>gemmaria</i> (CIL VI, 9435)</p>	<p data-bbox="974 1524 1234 1558">venedora de gemmes</p>
<p data-bbox="269 1566 764 1600"><i>coronaria</i> (PLINI, <i>Història natural</i> 21, 2, 3)</p>	<p data-bbox="980 1566 1227 1600">fabricant de corones</p>

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

(Coronaria, 1/2 segle III; Florència, Baptisteri. Fotografia DAllinst. neg. 65.2201-2)

La banca

Al *Digest* (*Digest* 2, 13, 12) llegim que les dones no es podien dedicar a la banca (*argentaria; officium argentarii*), la qual cosa fa pensar que en algun moment de la història de Roma van existir dones que es van dedicar també a aquesta professió (*CIL* IV, 3340; 8203; Valeri Màxim, *Fets i dites memorables* 8, 2, 2) . D'altra banda, comptem amb algunes inscripcions de Pompeia (casa de Grani Romà) relatives a contractes de préstec o emprèstit, amb un interès prou alt, de petites summes de diners a curt termini o *mutu* (*mutuum*: diners o d'altres béns com aliments, esclaus...) realitzades per dones, i sense la presència de cap tutor (Gai III, 108, 119 i 176), i garantitzats amb robes o joies (*CIL* IV, 8203; tauletes pompeianes de Murécine: *CIL* IV, 3340).

auctrix (*CIL* XI, 1730)

tresorera o administradora d'una família de l'aristocràcia senatorial

Propietàries d'immobles en lloguer

oficinatrix (*CIL* IV, 1136; VI, 9148; 9715)

Hi ha propietàries d'immobles en lloguer i propietàries de tallers i comerços explotats mitjançant esclaus al seu servei.

Llevadores i metgesses

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

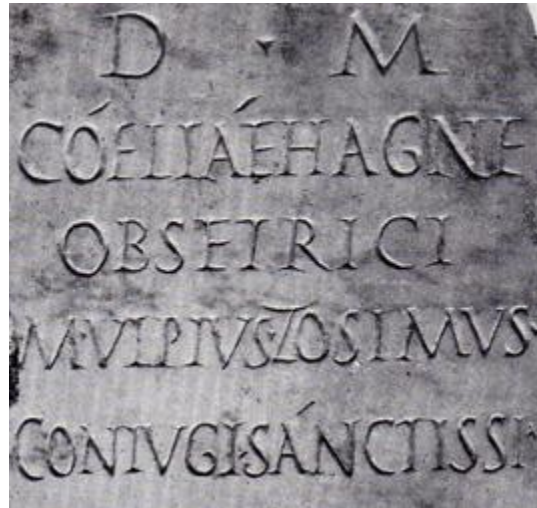
(Terracuita de la tomba d'Escribònia Attice, mitjans segle II; Òstia, Museu Ostiense, inv. 5204)

obstetrix (CIL III, 8820; VI, 4458; 6325; 6647;
6832; 8192; 8947; 8948; 8949; 9721; 9722; XI,
4128; 5437)

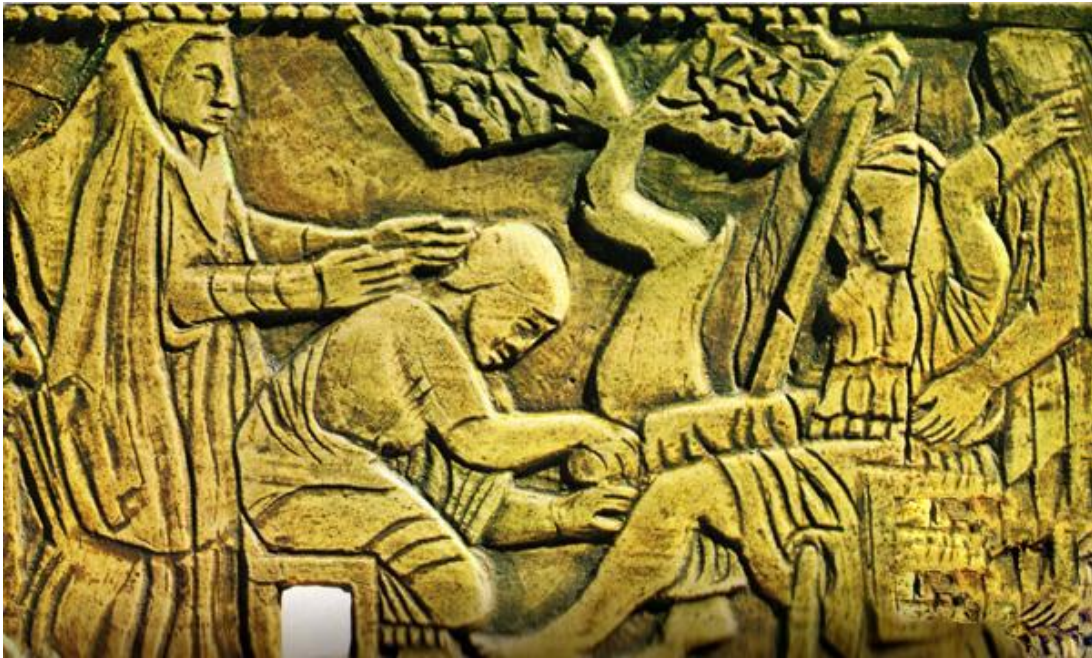
llevadora

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Per als déus de la mort. Per a Coelia Hagne, llevadora. Marcus Ulpus Zosimus per a la seva santa esposa
(CIL X, 1933: Epitafi de la llevadora Coelia Hagne, Kelsey Museum of Archaeology, nº KM 869, Ann Arbor; segle II)

(Escena de part, tauleta d'ivori. Museu de Nàpols. Fotografia Danielle Gourevitch)

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Qualitats d'una bona llevadora segons Soranus d'Efes al seu tractat de ginecologia *Περί Γυναικείων Παθῶν* (s. II)

La persona apta posseeix una instrucció elemental, un esperit viu, memòria, ganes de treballar, discreció; en general, li cal una sensibilitat viva, membres ben proporcionats, robustesa; alguns autors reclamen també dits llargs i fins, amb les ungles curtes (...) És una dona vigorosa per les feines que li escauen, però no necessàriament jove com reclamen alguns (...) Cal que sigui temperada i sòbria en qualsevol situació, perquè hom no sap mai l'hora a la qual pot ser reclamada a la capçalera de pacients malalts en mala hora; el seu caràcter és reservat perquè ha de compartir els secrets honestos de les persones; no ha de desitjar els diners, la qual cosa evita que es presti a administrar un abortiu pel guany; no és supersticiosa, i un somni, presagis, pràctiques secretes, tals rituals vulgars, no li faran desatendre el que és útil. Li caldrà també conservar a les seves mans la suavitat, evitant el treball de la llana, que les pot tornar aspres (Soranus, Ginecologia I, 2-3).

medica o iatromea (CIL II, 497; 4814; V, 3461; VI, 6851; 7581; 9477; 9478; 9614; 9615; 9616; 9617; IX, 5861; X, 3980; XII, 3343; XIII, 4334)

metgessa

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

INI•FII•MEDICA

(*Medica*; segle II o III; Metz, Musée Archéologique inv. n° 25; Fotografia Museu)

Flavius Rufinus i Sempronius Diofanus van fer gravar una inscripció en vers a la Tarragona del segle II sobre la tomba del jove auriga i esclau comú Eutyches, que va morir a mans d'una metgessa que no va poder fer res per salvar la seva vida:

*Ussere ardentis intus mea viscera morbi,
vincere quos medicae non potuere manus*
(CIL II, 4314, 26-27)

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

(Estela funerària de Scantia Redempta, segle II.
Fotografia de Laura Chioffi)

Transcripció:

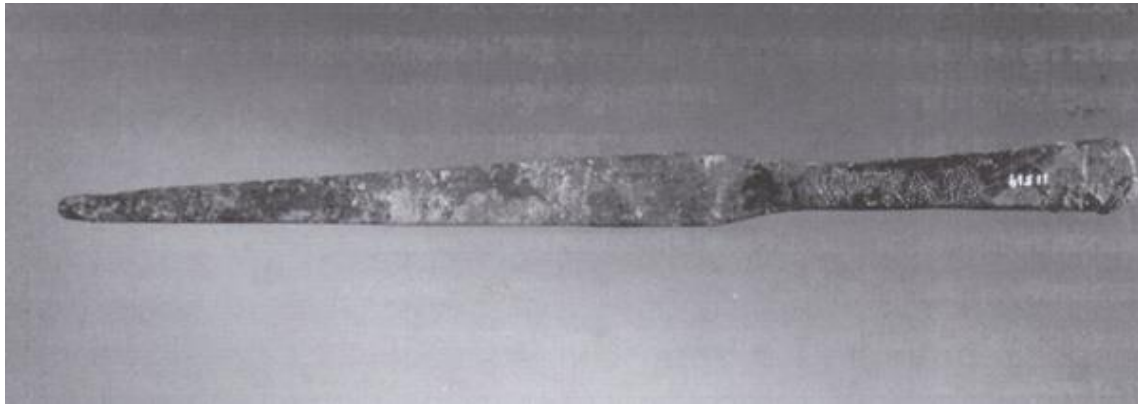
*Scantiae Redemptae in/comparabilissimae
feminae que/ius de vitae documenta non
sufficit / mediocritas hominum at cumulum
laudis / pervenire. Fuit namque iuvenis ista /
omni genere laudis condigna: primo deifica /
sanctitatis pudicitiae; vallata honestate
morum / [or]nata; piaetas (!) in parentibus
procliva; castitate inlustris / [t]enacitatis;
magistra ver(e)cundiae; antistis disciplin[ae in]
medicina fuit / ut contemneret iuventutem;
nam maritus am[avit] / coiugem familiarem
salutis et vitae suae nu[tric(em)]. / Haec vixit
annis XXII, mensibus X. / Fl(avius) Tarentinus et
Scantia Redempta / parentes filiae dulcissimae
/ sibique fecerunt.*

(CIL X, 3980)

Segons la tradició, la primera metgessa va ser Hagnodice (Higini, *Faules* 274), a l'Atenes del segle IV a. C. Aleshores, l'ofici de metgessa estava prohibit i moltes dones preferien morir per pudor abans que deixar-se visitar per un home. Això va impulsar Hagnodice, disfressada d'home, a estudiar medicina a l'escola d'Heròfil. Si bé les seves pacients sabien que era una dona, no així els seus companys de professió, que un cop assabentats del seu sexe la van denunciar. Hagnodice va haver de fer pública la seva condició de dona i va ser acusada per haver exercit de metgessa estant prohibit per la llei. Un cop absoluta, l'exercici de la medicina va ser autoritzat a les dones, que van començar a especialitzar-se en malalties femenines.

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

(Espàtula quirúrgica de Sperata; Casa de L. Helvius Severus (I, 13, 2). Fotografia de Ria Berg)

D • M • S

I V L I A E S A T V R N I

N A E A N N • X X V

V X O R I • I N C O M P A R A

B I L I • M E D I C A E • O P T I M A E

M V L I E R I • S A N C T I S S I M A E

C A S S I V S • P H I L I P V S

M A R I T V S - O B M E R I T I S

H • S • E • S • T • T • L

(ILS 7802: Mèrida)

D(is) M(anibus) s(acrum). Juliae. Saturninae ann(orunt) XXV, uxori incomparabili, medicae optimae, mulieri santiissimae, Cassius Philipus (sic) maritus ob meritis (sic). H(ic) s(ita) e(st). S(it) t(ibi) t(erra) l(evis) (ILS 7802: Mèrida)

Consagrada als déus Manes. A Júlia Saturnina, de 25 anys d'edat, esposa incomparable, metgessa òptima, muller santíssima. Pels seus mèrits el seu marit Cassi Filip li va erigir aquest monument. Que la terra li sigui lleu (ILS 7802).

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

(Farmacèutica?, mitjans segle II; Grand, Épinal, Musée Départemental des Vosges, inv. n° 61; fotografia J. C. Voegtlé)

farmacèutica

Dides

*nutrix (CIL VI, 19128)
nutricula, nutrix lactaria, assa nutrix, mamma,
mammula*

alletament

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

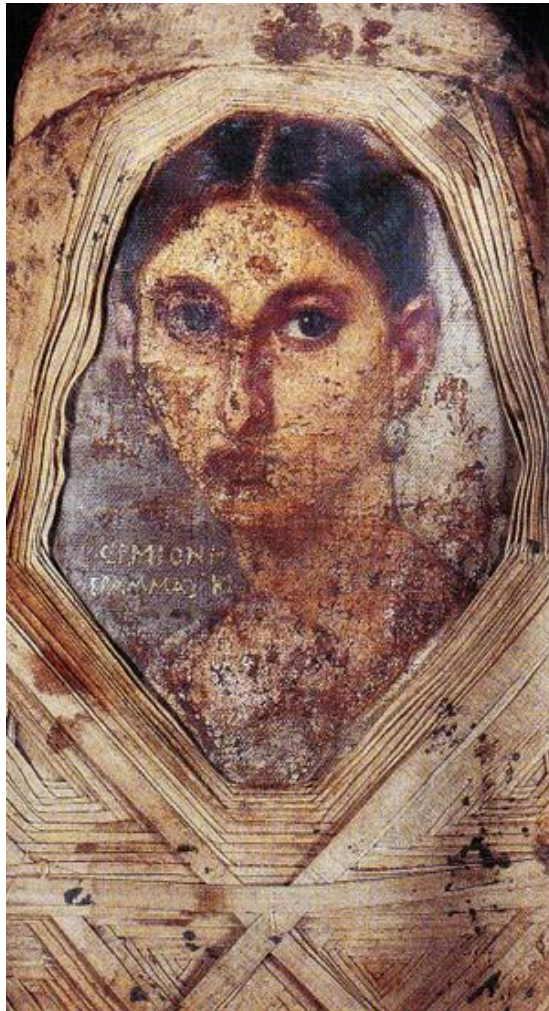

Estela de Severina, *nutrix* (finals segle III; Colònia, Römisch-Germanisches Museum, inv. 122,1)

<i>educatrix</i> (CIL V, 3519; VI, 8942; 9792)	educació i cura de nens i nenes
AVIA CARISSIMA EDUCATRIX DULCISSIMA	ÀVIA ESTIMADÍSSIMA, EDUCADORA MOLT DOLÇA (CIL VI, 1478)

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Mòmia d'Hermione, gramàtica (Cambridge, Girton College, mitjans segle I)

gramàtica

paedagoga (CIL VI, 6331; 9754; 9758; VIII, 1506)

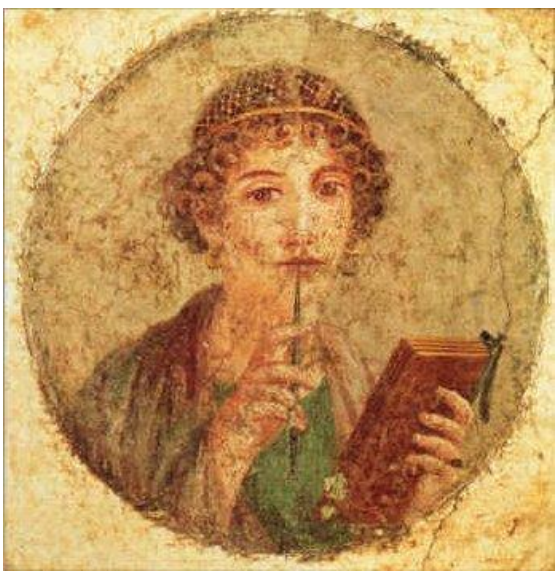
pedagoga

*Cornelia
Fortunata
paedagoga
p(ia) V(ixit) a(nnis) LXX [-]
h(ic) [s(ita) e(st)]*

*Cornelia
Fortunata
pedagoga
visqué pia setanta(...)/vuitanta(...) anys
aquí reposa*

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

(CIL VIII, 1506)	(CIL VIII, 1506)
<p><i>notaria graeca (AEp, 1890, 44)</i> <i>libraria</i> <i>a manu (CIL VI, 9541; Dió Cassi 66, 14, 1-3: Antonia Caenis, concubina de Vespasià)</i></p>	taquígrafa
<p><i>lectrix/anagnostria (CIL VI, 8687; 34270)</i></p> <p><i>Fresc pompejà amb retrat de dona culta amb tauleta encerada (tabella) identificada amb Safo (Museu Arqueològic Nacional de Nàpols)</i></p>	lectora
Feines domèstiques	
<p><i>Hospes quod deico paullum est, asta ac pellege.</i> <i>Heic est sepulcrum hau pulcrum pulcrae feminae.</i> <i>Nomen parentes nominarunt Claudiam.</i> <i>Suom mareitum nominarunt Claudiam.</i> <i>Suom mareitum corde deilexit souo.</i> <i>Gnatos duos creauit: horunc alterum in terra linquit, alium sub terra locat.</i> <i>Sermone lepido, tum autem incessu commodo.</i></p>	<p>Foraster, el que dic és poca cosa: atura't i llegeix. Aquesta és la tomba no bonica d'una dona que fou bonica. Els pares l'anomenaren Clàudia. Estimà el seu marit de tot cor. Portà al món dos fills: l'un el deixa a la terra, l'altre sota terra. De conversa encantadora i de caminar escaient.</p>

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

<p><i>Domum seruauit, lanam fecit. Dexi. Abei (CIL I 2, 1211).</i></p>	<p>Vetllà per la casa, filà llana. He dit. Vés-te'n (CIL I 2, 1211).</p>
<p>La dona és destinada per naturalesa a les tasques domèstiques, l'home a les activitats forenses i als treballs a l'aire lliure (<i>natura comparata est [opera] mulieris ad domesticam diligentiam, uiri autem ad exercitationem forensem et extraneam</i>). Per això la divinitat ha donat a l'home la capacitat de suportar la calor i el fred, els viatges i les feines de la pau i de la guerra, així com l'agricultura i el servei militar, i, des del moment que l'havia fet inhàbil per a totes aquestes coses, finalment va confiar la cura de les labors domèstiques a la dona (<i>mulieri deinceps, quod omnibus his rebus eam fecerat inhabilem, domestica negotia curanda tradidit</i>) (Columel·la, <i>De l'agricultura</i>, prefaci llibre 12).</p>	
<p>Neteja i ajuda de cambra</p>	
<p><i>ornatrix o tonstrix (CIL V, 4194; VI, 5865; 37469; Ovidi, Am. 1; 14, 16; Suetoni, Claudi 40; Marcial, Epigrames, 2, 17, 1)</i></p>	<p>perruquera, ajuda de cambra</p> <p>Esclaves agençant la senyora (Rheinisches Landesmuseum, Trèveris, finals segle II o principis III)</p>

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

 <p><i>Perruca (Museu de Yorkshire, segle IV)</i></p>	 <p>Pinta d'ivori de Modestina (Museu Britànic, segle III)</p>
<p><i>unctrix o tractatrix (CIL VI, 4045; 37823; XIV, 3035)</i></p>	<p>massatgista</p>
<p><i>resinaria (CIL VI, 9855)</i></p>	<p>depiladora amb resina</p>
<p><i>pedisequa (CIL VI, 4006)</i></p>	<p>acompanyanta, serventa</p>
<p><i>ministra (CIL VI, 9637)</i></p>	<p>acompanyanta, ajuda de cambra, minyona</p>
<p><i>uestiplica o uestispica (CIL VI, 9901; 9912)</i></p>	<p>cambra que plega la roba</p>
<p><i>uestiaria (CIL VI, 8557)</i></p>	<p>encarregada del guarda-roba</p>
<p><i>ostiaria</i></p>	<p>portera</p>
<p>Prostitutes</p>	
<p><i>ambulatrix, bustuaria (bustum=tomba), circulatrix, faciles puellae, fellatrix, fornicatrix (fornix=pont, bordell), fututrix, lupa, meretrix, noctiluca (llàntia), triuia (triuium=cruïlla) (CIL IV, 1388; 818; 1751; 1969; 2178; 2206; 2268; 2273; 2292; 4439; 4592; 8224)</i></p> <p>Si alguna hostelera té a la seva fonda esclaves prostitutes (com moltes acostumen a tenir-les amb el pretext del servei), s'ha de dir també d'ella que és <i>alcavota</i> (<i>Digest 23, 2, 43, 9</i>)</p>	<p>prostituta</p>
<p>Alcavotes, magues i endevines</p>	
<p><i>lena (CIL IX, 2029)</i> <i>saga, uates, hariola (Horaci, Sàtires I, 9, 29-34)</i></p>	<p>alcavota maga, endevina</p>
<p>El món dels espectacles</p>	

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

	<p>cantora</p> <p>ballarina</p> <p>Ballarina amb castanyoles. Detall plataforma del teatre de Sabratha, Líbia (175-200 a.C.); fotografia d' Agnès Vinas</p>
	<p>actriu de mims</p> <p>flautista acompanyant d'un cor</p> <p>citarista</p>
<p><i>cithaoreda, psaltria (CIL VI, 10125; 10158)</i></p>	

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

	<p>(Estela funerària de <i>Lutatia Lupata</i>, Museo Nacional de Arte romano de Mèrida)</p>
<p><i>La boda de Aldobrandini, segle I a. C.- segle I (Roma, Museus Vaticans 139937)</i></p>	
<p><i>scaenica o emboliaria (CIL VI, 10109; 10127)</i></p>	<p>actriu</p>
<p><i>gladiatrix (Tàcit, Annals, XV, 32, 3; Suetoni, Vida de Domicià, 4, 2)</i></p>	<p>gladiadora</p>
<p><i>Amazona i Aquília van ser lliures (CIG 6855. G; Halicarnàs)</i></p>	
<p>El món de les arts i les ciències</p>	
<p><i>philosopha</i> <i>Pia, docta nouem musis, philosopha u(ixit)</i> <i>a(nnos) XX (CIL VI, 33898)</i></p>	<p>filòsofa</p>

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

<i>Erudita omnibus artibus (CIL VI, 25808)</i>	
(PLINI, <i>Història Natural</i> , XXXV, 125; XXXV, 147)	pintora
<p>La riquesa de les dones romanes va estar de bon principi controlada també pels homes. Així, l'any 215 a. C. s'aprovà la <i>Lex Oppia sumptuaria</i>, que establia que les dones no podien portar a sobre més de mitja unça (30 gr.) d'or (Tit Livi, <i>Els orígens de Roma</i> 34, 3, 2), a banda de que no podien posar-se vestits massa cridaners i ostentosos ni circular per Roma amb carrossa o amb lliteres portàtils, tret, per suposat, que es desplaçessin a una cerimònia de caràcter religiós. L'any 195 a. C. es va proposar la seva derogació a proposta dels tribuns de la plebs Marc Fundani i Luci Valeri (<i>Lex Valeria Fundania de Lege Oppia sumptuaria abroganda</i>), amb l'escàndol de Cató, que va dir: <i>La nostra llibertat ha estat vexada a casa per la intemperància de les dones, i ara és esclafada i trepitjada també aquí, al Fòrum. Com no hem estat capaços d'imposar-nos a les nostres dones individualment, ara hem de témer-les a totes plegades [...] quan la llei ja no posi un límit a les despeses de la teva dona, segur que no podràs posar-se'l tu</i> (Tit Livi, <i>Els orígens de Roma</i> 34, 2, 2; 5, 18).</p>	
<p><i>Si intestato moritur cui suus heres nec escit adgnatus proximus familiam habeto (XII Tab., V, 4)</i></p>	<p><i>Si aquell que no té hereves sui mor sense haver fet testament, que el patrimoni vagi al familiar més proper en línia masculina (Llei XII Taules V, 4)</i></p>
<p>La treva va durar molt poc temps, ja que l'any 169 a. C. s'aprovà la <i>Lex Voconia</i>, mitjançant la qual les dones no podien ser instituïdes com a hereves testamentàries per aquells que pertanyien a la primera classe del cens (un patrimoni superior als dos-cents mils asos). De nou, doncs, una llei per a limitar la capacitat patrimonial de les dones. Però a la pràctica quan va convenir es van fer excepcions. Així, per exemple, en el cas de Lívia, que va rebre una exempció d'aquesta llei per heretar d'August (Suetoni, <i>August</i> 101, 2; cf. Ciceró, <i>Verres</i> 2, 1, 104; 2, 1, 111; Petroni, <i>Satiricó</i> 71, 3).</p> <p>De fet, la desconfiança en relació a les dones riques arriba fins a un epigrama de Marcial, on podem llegir: <i>Jo no vull casar-me amb una dona rica. Em preguntes per què? Vull prendre muller, no ser l'esposa de la meua esposa. Que la dona casada, Prisc, estigui sotmesa al marit. Només així són iguals marit i muller</i> (Marcial, <i>Epigrames</i> 8, 12; Traducció de Miquel Dolç, Barcelona, FBM, 1955).</p> <p>Les dones de la Roma arcaica van tenir fortes restriccions legals per a poder heretar. Així, en el <i>Digest</i> (Ulpià, <i>Dig.</i> 50, 16, 195, 4) llegim que la dona és <i>caput et finis familiae suae</i>. Des de mitjans del segle IV o principis del segle III a. C., però, es va obrir la possibilitat a l'herència per a</p>	

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

les dones amb un testament anomenat *per aes et libram*, mitjançant el qual les dones eren admeses a la successió hereditària, però sense poder disposar dels béns heretats, només de les rendes derivades d'aquest patrimoni. En qualsevol cas, a la mort de la dona el patrimoni heretat tornava de nou a la família de la dona. La dona estava sotmesa sempre a la tutela, bé del seu pare, del seu germà mascle, en cas de mort del pare, del marit, o des del 210 a. C, i gràcies a la *Lex Atilia*, i si és que no en tenia cap de tutor, per un tutor nomenat pel pretor (*tutor Atilianus*).

Ara bé, totes aquestes disposicions legals no impediren que a finals de la república (gràcies al *ius honorarium*, la *bonorum possessio* o herència pretòria) i durant l'imperi les dones fossin propietàries i gestores de grans patrimonis. Els que és cert és que des de la Segona Guerra Púnica el gran nombre de vídues i orfes va propiciar una conjuntura favorable perquè les dones heretessin patrimonis que havien quedat sense hereu masculí viu, fet que es va veure també afavorit per la celebració, des del segle II a. C., de la majoria de matrimonis *sine manu*, la qual cosa va provocar un règim de separació de béns i, per tant, la independència econòmica de les dones. Aquesta independència, però, només es va veure limitada per l'existència de la *tutela mulieris*, una institució també en decadència progressiva, en especial, des de l'aprovació del *ius liberorum* (*Papir d'Oxirinc* 1467. G). Des de finals de la república la dona va adquirir drets successoris i podien ser instituïdes com hereves en testament, inclús podien heretar del marit encara que no estiguessin amb ell *in manus*, per la qual cosa moltes dones del final de la república heretaven per una doble via: del pare i del marit. A més a més, una disposició legal tardorepublicana va obrir la porta de la successió als *cognati*, els parents per línia femenina, optant també en l'ordre successori amb els *sui* i els *adgnati*, o parents per línia masculina, els únics que fins llavors podien concórrer a la successió. La concessió a les dones del *ius liberorum* les va exonerar de la tutela o *auctoritas*, sempre però amb la condició que haguessin parit tres fills, haguessin nascudes lliures, o si havien aconseguit la manumissió com a esclaves, havien adquirit la condició de llibertes i havien parit quatre fills.

En època de l'emperador Adrià (117-138) es va promulgar el Senatconsult Tertul·lià, que permetia que la mare pogués heretar del fill; i en època de l'emperador Marc Aureli (161-180) es promulgà el Senatconsult Orficià que autoritzava que el fill pogués heretar de la seva mare.

Pel que fa a la posició social de les dones treballadores, és molt possible que moltes de les dones que treballaven que apareixen a les fonts o bé fossin esclaves o bé llibertes.

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Pel que fa a les llevadores i metgesses, tot fa pensar que moltes eren de condició servil, com per exemple algunes de les pertanyents a la família imperial, tot i que també n'hi ha de llibertes, si bé la majoria d'exemples que coneixem són de status incert (*incertae*). Pel que fa a les dides és possible que fos una feina més pròpia d'esclaves, tot i que hi hagués també dones lliures de condició humil que oferirien aquest servei (Juvenal, *Sàtires* VI, 592-3). En general, les dides van ser ben vistes i ben valorades.

Pel que fa a les pedagogues, i tenint en compte que no va ésser una feina típicament femenina, es possible que la majoria d'elles fossin llibertes i que, a banda d'educar les nenes de la casa, s'encarreguessin també de la instrucció del personal servil especialitzat.

Pitjor reputació van tenir les cambres i les taverneres, molt sovint associades a la prostitució (*Digest* 23, 2, 43, 9) i provinents de les capes més deprimides de la societat.

Bibliografia:

Carmen Alfaro (ed.), "Dossier: Mas allá de la *Labor matronalis*. Aspectos del trabajo profesional femenino en el mundo antiguo", *Saitabi* 49 (1999), pp. 205-359.

Alfredo Buonopane-Francesca Cenerini (eds.), *Donna e lavoro nella documentazione epigrafica. Atti del I Seminario sulla condizione femminile nella documentazione epigrafica*, Faenza, Fratelli Lega Editori, 2003.

Eva Cantarella, "Qualche considerazione sul lavoro femminile a Pompei", *Saitabi* 49 (1999), pp. 259-272.

A. Castillo, "El papel económico de las mujeres en el alto imperio romano", *Revista Internacional de Sociología* 32 (1974), pp. 59-76.

Michele D'Avino, *La donna a Pompei*, Nàpols, Loffredo Editori, 1964.

Athéna Dimopoulou, "*Medica, obstetrix, nutrix*: les femmes dans les métiers médicaux et paramédicaux dans l'antiquité grecque et romaine", *Saitabi* 49 (1999), pp. 273-287.

Monika Eichenauer, *Untersuchungen zur Arbeitswelt der Frau in der römischen Antike*, Frankfurt, Peter Lang Verlag, 1988.

V. French, "Midwives and Maternity Care in the Roman World", *Helios* 12 (1986/2), pp. 69-84.

Mujeres, Dones, Emakumeak, Mulleres de Grecia y Roma

Danielle Gourevitch, *Le Mal d'être femme: la femme et la médecine dans la Rome antique*, Paris, Les Belles Lettres, 1984.

Danielle Gourevitch, "La gynécologie et l'obstétrique", *ANRW II* (1996), 37.3, pp. 2083-2146.

Natalie Kampen, *Image and Status: Roman Working Women in Ostia*, Berlin, Gebr. Mann Verlag, 1981.

Carmen Lázaro Guillamón, "Mujer, comercio y empresa en algunas fuentes jurídicas, literarias y epigráficas", *RIDA* (2003), pp. 155-193.

Joël Le Gall, "Métiers de femmes au Corpus Inscriptionum Latinarum", *REL* 47 bis (1969), pp. 123-130.

Jean Maurin, "Labor matronalis: aspects du travail féminin à Rome", a: E. Lévy (éd.), *La femme dans les sociétés antiques. Actes des colloques de Strasbourg (mai 1980 et mars 1981)*, Strasbourg, AECR, 1983.

Santiago Montero, *Diosas y adivinas. Mujer y adivinación en la Roma antigua*, Madrid, Editorial Trotta, 1994.

Simona Morretta, "Donne imprenditrici nella produzione e nel commercio dell'olio betico (I-III sec. d.C.)", *Saitabi* 49 (1999), pp. 229-245.

Leo Peppe, *Posizione giuridica e ruolo sociale della donna romana in età repubblicana*, Milà, A. Giuffrè Editore, 1984.

P. Setälä et alii, *Female Networks and Public Sphere in Roman Society*, *Acta Instituti Romani Finlandiae* 22 (1999).

P. Setälä et alii, *Women, Wealth and Power in the Roman Empire*, *Acta Instituti Romani Finlandiae* 25 (2002).

Susan Treggiari, "Jobs for Women", *AJAH* 1 (1976), pp. 76-104.

Claudio Zaccaria, "Paedagoga: un <<optional extra>>?", a: Alfredo Buonopane-Francesca Cenerini (eds.), pp. 23-41.